

László HADROVICS
Mađarska akademija znanosti, Budapest

NAJSTARIJI GRADIŠĆANSKOHRVATSKI KATEKIZAM (1744)

Nedavno je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pronađena knjižica *Kratka sprava nauka kerschianszkoga* Jurja Damšića (Georgius Damschicz), župnika u Zillingdofu, štampana u Bečkom Novom Mjestu 1744. *Kratkoj spravi...* predložak je latinski katekizam Adolfa Grolla *Rudimenta doctrinae Christiane pro ecclesia et dioecesi Jaurinensi* (Győr/Jura, 1734). Novo izdanje priredio je Alojz Jembrih, za Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov (Željezno/Eisenstadt 1994). U ovom se članku uspoređuje Grollov latinski tekst s Damšićevim nastojanjem oko što točnijega tumačenja originala.

U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pronađena je nedavno skromna knjižica s naslovom *Kratka sprava nauka kerschianszkoga*, štampana u Bečkom Novom Mjestu godine 1744. Autor joj je Juraj (Georgius) Damšić (Damschicz), župnik u Zillingdofu. Damšić je zapravo samo prevodilac, jer je za veći dio knjige kao predložak služio latinski katekizam jurskog biskupa Adolfa Grolla, *Rudimenta doctrinae Christiane pro ecclesia et dioecesi Jaurinensi*, štampan godine 1734. u Juri (mađ. Győr). U povodu 250. obljetnice izlaska knjižicu je nanovo izdao Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov (Željezno/Eisenstadt 1994). Novo je izdanje za štampu priredio prof. dr. Alojz Jembrih. Njegova studija o Damšićevu djelu i prilozi sačinjavaju posebnu knjižicu s naslovom *Juraj Damšić i njegov »Nauk keršćanski« (1744)*, koju je izdao Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov (Željezno/Eisenstadt 1994; obje su knjižice izašle u zajedničkim koricama). U Jembrihovoju knjizi, njegovoj su studiji dodani još sljedeći prilozi: I. Početni dio Damšićeve Kratke sprave u originalu i transkripciji; II. Predgovor Grollove knjige »Rudimenta« (latinski tekst i hrvatski prijevod); III. Naslovna stranica i početni dio Grollove knjige s paralelnim tekstom Damšićeve Kratke sprave; IV. Rukopisne molitve u autografu Damšićeva nasljednika, župnika Jurja Šimatovića u Damšićevoj »Kratkoj spravi« s transkripcijom.

Damšićev katekizam u mnogome pogledu zaslužuje pažnju filologa. Zanimljivi su

u njemu i grafija i jezik, a zanimljiva je i prevodilačka tehnika. Budući da prof. Jembrih dosta opširno raspravlja o jeziku, mislim da će biti dosta ako ovdje obratim pažnju samo na Grollov latinski tekst i na Damšićevo nastojanje oko što točnijega tumačenja originala.

Adolf Groll (1681–1743) bio je rodom Nijemac iz Moravske. Kao član pijarističkog reda boravio je najviše u Beču. God. 1733. dobio je jursku biskupiju, pa je naredne godine za svećenike svoje biskupije izdao mali katekizam na latinskom jeziku s naslovom *Rudimenta doctrinae christianae pro ecclesia et dioecesi Jaurinensi*, 1734. Taj je katekizam preveo Juraj Damšić na gradišćanskohrvatski jezik.

Ali Grollov je tekst služio kao predložak samo za veći dio (do str. 78, otprilike za dvije trećine) Damšićeve knjige. Za str. 79–116 u Damšićevu katekizmu kod Grolla nema teksta. To su molitve (str. 79–114, o kojima će biti još riječi) i »Jačka pred naukom« (str. 114–116).

Grollov katekizam u mnogo čemu odudara od običnih katekizama poznatih i ih povijesti starije hrvatske književnosti. Adolf Groll jest prije svega svjestan umjetnik stila. On je u posjedu cijele riznice svih mogućih pravila elegantnoga novovjekovnog pomodnog latinskog jezika. Ali sam materijal i određen okvir katekizama nisu baš pogodni za razvijanje takvih sposobnosti pa se i Groll zadovoljava nekim skromnijim stilskim sredstvima. On, ako je samo moguće, izbjegava ponavljanje jedne te iste riječi. Tako npr. kod Deset zapovijedi Božjih *praeceptum* i *mandatum* dolaze naizmjenice: *De secundo praecepto. Quid est secundum mandatum?* (C3r). Ali i inače, on, po mogućnosti, varira izražajna sredstva. To se najbolje vidi u odgovorima na pitanja katekizma.

Potvrđujući odgovor varira se ovako: *sine dubio* (D4r), *dubio procul* (B7v), *omnino* (A1v), *omnimodo* (A7v), *omnimode* (A4v), *profecto* (A8r). U nijekanju je fond izraza skromniji: mjesto *non* stoji *minime* (A3v). Ali u Grollovu jeziku neke osobine i inače pokazuju svjesnoga stilista. Tako npr. dvostruka negacija: *non incongruenter* (B4r); mjesto jednostavnoga glagola *habere* kitnjast izraz: [redemptor] *diversa sortitus est nomina* (A7r); starolatinski oblik *ipsus* mjesto običnog *ipse* (A5r); grčki oblik *baptisma* (C9v) mjesto latinskog *baptismus*; izraz *Trias* mjesto latinskog *Trinitas: verba cum invocatione ss. Triados pronunciantur* (C9r). Sve te osobine pridaju Grollovu stilu izvjestan žig neprirodnosti, usiljenosti, ali to je zajednička crta skoro svih pretencioznih pisaca toga vremena. Marljivo oponašanje starih klasika dovelo je do manirizma.

U Damšićevu prijevodu svemu tome nema traga. Njegova je glavna briga da svoj tekst formira razumljivim, zato na nekim mjestima on dopunjuje Grollov original, a mjestimice opet upušta se u neologizme, osobito kad je u Grolla neka apstraktna imenica za koju Damšić u svom dijalektu nije imao odgovarajućeg izraza.

U većini slučajeva Damšić doslovno prevodi Grollov tekst, samo na nekim mjestima gdje mu se original čini suviše apstraktnim on ili izostavlja jedan dio originala ili primjenjuje konkretniji način izraza. Za prvi je slučaj dobar primjer lat. *substantia* u Grollovu tekstu: *Quia [Pater] ab aeterno gignit Filium, qui ejusdem est substan-*

tiae cum Patre (A1v): *Zato ča je Sin od vekovečnosti od Oca rojen* (4). Damšičev tekst tu ne ide dalje.

Drugi je postupak zamjenjivanje apstraktne imenice opisnom konstrukcijom, kao npr. u znakovima prepoznavanja zemaljske crkve: *Quomodo militans Ecclesia in terris agnoscitur? Sequentibus signis: 1-mo. Per unitatem. 2-do. Sanctitatem. 3-tio. Universalitatem. 4-to. Apostolicam Successionem* (B5v-6r). Isti odgovori kod Damšića: [Crikva] *Pervič mora biti izjednačena. Drugoč mora biti sveta. Tretič mora biti općena. Četertič mora čez apoštousku namešću potvrđena biti.* (33). Ali time Damšić samo momentalno olakšava razumijevanje katekizma jer u daljem tekstu i on nabraja apstrakte imenice: *jediščina, općinstvo, svetost, namešća apoštolska* (32-33).

Najkarakterističniji je Damšičev prevodilački postupak sinonimika. Sinonime on upotrebljava ili tako da tuđicu objašnjava odgovarajućim hrvatskim izrazom (u većini slučajeva svojim neologizmom, svojom kovanicom) ili da primjenjuje dvije sinonimne hrvatske riječi. Ali su Damšičeve novotarije i bez sinonimike interesantne. Navest ću samo neke primjere po alfabetskom redu latinskih riječi.

Imenice

absolutio: ... qui Dei nomine *absolutionem* pronuntiant (D1v); ... ki va božjem jimeni *apsoluciju* ali *odgrihu* zgovaraju (66); ut digne *absolutionem* recipiamus (D1v); ... da vridno *apsoluciju* i *odgrihu* dostanemo (66).

adjutorium: tam spirituale, quam corporale *adjutorium* (C4v); duhovna i telovna pomoć i *prigledba* (50).

avaritia (B10v); *skupost* ali *lakomost* (40).

beneficium: Hoc enim erat *beneficium*, quod Deus omnibus conferre constituerat (A4v); ar to biše *milošća* i *dobrota* ku je Bog sim čisto podati odrediu (9).

caput vidi *origo*.

coetus: ... is, qui in *coetum* fidelium cooptatur (C9v); ki se med *tovarištvo* i broj pravoverni položi (59).

communio: ... qui *communione* habent cum Romano episcopo (B7r); ... ki svoje *općinstvo* — *razumnost* jimaju iz rimskim biskupom (34).

conformitas: Deus homini indidit quandam *conformitatem* cum lege divina (A3r); nego je Bog dau človiku jedno gvišno *zjednačanje* s božjum stavum (6-7).

creatura: Qui *creaturas* adorat (C2v); ki *kreaturu* ali *stvorienlje* moli (47); *Quae creaturae* sunt perfectiores aliis omnibus? (A2v-3r); ko je *stvorienlje* sveršenije od si drugi? (6).

effectum: ... et peccati hujus *effectis* subjiciantur (A5v); ter su onoga griha *napravam* i *nasledam* podložni (10); Quid intelligis per *effecta* et *sequelas* peccati? (A5v); Ča razumiš čez *naprave* ter *naslede* grišne (10).

finis: In quem *finem*? (A11r); Na ko *dokonjanje*? (20); In quem *finem* Deus homines creavit? (A3r); Na ko *dugovanje* je Bog človika stvoriv? (6).

inclinatio: Deus homini ... *inclinationem* ad bonum ... implantavit (A3r-v); jednu *nagibu* na dobro (7).

indulgentia: Quid credendum de *indulgentiis*? (D4r); Ča se deržati i verovati mora od *indulgencij* ali *otpuskov*? (70).

inquisitio: nos credere debemus sine ulteriori *inquisitione* (A6r); mi to verovati moramo prez sega daljega *raskapanja* (11).

instinctus: Quid intelligis per Scripturam sacram? Intelligo libros illos, qui scripti sunt ex *instinctu* divino (B11r); Razumim knige one ke su od *nutardavanja* božjega popisane (41).

intercessor: [sancti] ut *intercessores* tantum invocantur (C3r); oni [= sveci] se neg samo kod *patroni* ter *zagovorniki* zazivaju (47).

lex: tota *lex* evangelica (A11v); sa *pravda* i *stava* evanteliuma (21); *Legem* Dei inscripsit cordibus eorum (B3r); *pravdu* ali *stavu* božju vergau i zapisau va serca njljihova (27).

medium: vera ... *media* sanctitatem a Deo adipiscendi (B6v); prave *prilike* i *primikanje* i *moduši* od Boga svetost dostati, obderžati (33); [prudentia] est virtus, qua vera cognoscimus *media* ad salutem (C1v); [razumnost] je dobrota s kum *slišenje* i *prave nalige* k spasenju spoznavamo (45); Quod alterum est *medium*, quo Deus gratias suas nobis elargitur? (D5v); Ko je drugo *primikanje*, *zakon* kroz koga nam Bog milošće svoje dili? (73).

meritum: *merito* mortis hujus (A12r); čez *vridnost* i *zasluženje* smerti one (22).

Messias: Quot sunt in *Messia* naturae? (A8v); Kuliko je natur va *Mešiaši* ali *otkupiteli*? (15).

mysterium: incarnationis *mysterium* (A8r). Začlovičenja *skrovnost* (15); *mysterium* ss. Trinitatis (A2r); *skrovnost* presvetoga Trojstva (5); praecipua fidei *mysteria* (C11r); najveće vere *otajnosti* (62).

norma: ... et ecclesiae tamquam *norma* seu *regula* praescribuntur (B11v); ter se crikvi kod za jednu *regulu*, *uravnanie*, *uredbu*, i *uputenje* prepisuju (41). (V. i *regula*.)

opus: Quae sunt notissima charitatis christianae *opera*? (B12r–v); Ka su najveć znana *dela* ali *čini* ljubavi keršćanske (43).

origo: *caput* et *origo* ... multarum ... virtutum (C1r); *glava* i *zviranjak* vnogi ... dobrot (44).

pignus: Unimur Christo, nobisque *pignus* est aeternae vitae (C12r); Iz Bogom se izjednačimo ter nam to jedan *zaudavak* žitka vekivečnoga (63).

propositum: firmum *propositum* vitandi peccata (D1v); tverdna *namina* i *obitanje* grihov se ugibati (66).

ratio: illos ad novae vitae *rationem* stimularung (B3v); ter su nje na novoga žitka *peľdu* i *zakon* podžigali i podbadali (28).

regula: Quae est *regula* charitatis proximi (B12r); Ka je *regula* ali *uredba* bližnjega ljubiti? (42).

satisfactio: Tenemurne etiam proximo praestare *satisfactionem*? (D3v); Moramo mi i bližnjemu *zadovolšćinu* ali *namešću* učiniti? (70).

sententia: ut ... *sententiam* excipiat (B9r); da ... *šentenciju* i *zgovor* ... čuje i prime (38).

superstitio: Non est *superstitio* invocare sanctos? (C3r); Ni *krivovernost* svece zazivati? (47).

temperantia: Quid est *temperantia*? (C1v); Ča je *zderžljivost* ali *triznost*? (45).

traditio: Quid si aliquid credendum imponatur, quod in s. Scriptura non legitur? Tum ... pro *traditione*, hoc est, pro doctrina quae veluti da manu in manum *tradita* est, haberi debet (B11v); Onda ... za *danje* ali za *uredbu* crikvenu, to je za nauk takov ki je od ruke va ruku *podan* se more (= mora) ono deržati (41–42).

usura: Quomodo distinguitur abalienatio? In furtum, rapinam ... *usuram* etc. (C6r); Va tadbini, va silu-zimanje ... va *užuru* ali *preveliko čilnža-zimanje* etc. (53).

virtus: De *virtutibus* theologis (B11r); Od troje bogoslavne *zveršenosti* ali *dobrote* (40).

votum: Sanctificatio et veneratio nominis Dei ... fit orando ... legitimis juramentis et *volis* (C3r); Svetenje ter poštovanje jimen a božjega ... Ono se staje moleći ... pravum prisegum i *zagovaranjem* ali z *obitanjem* (48).

Pridjevi

cardinalis: De virtutibus *cardinalibus* (C1r); Od *zvirni* ali *glavni* dobrot (44); Quomodo vocantur? *Cardinales*, seu capitales, principes (C1v); Kako se jimenuju? *Zvirne* ali *glavne* dobrote. (44).

discretus: [bona confessio debet esse] *discreta*, ut fiat verbis honestis (D2v–3r); [dobra spovid] mora biti *spametna*, to je iz ričami spoštenimi povidana (68).

extremus: Quid est *extrema* unctio? (D4v); Ča je *zadnje* ali *poslidnje* ulivanje? (71)

incipiens: ... quae spes et propositum peccata fugiendi amor Dei *incipiens* est (D-2r); ... ko ufanje ter namina grihe obajti *začliva* ljubav božja je (66). (Pridjev *začljiv* Damšičeva je kovanica od glagola *začeti*.)

magicus: omnis superstitiosus aut *magicus* exercens artes (C2v); saki krivo-vern i ali *mimo-naturalske* znajuć ali čineć čine (47).

moralis: omnia membra hujus corporis *moralis* (B6r); se kotrige ovoga tela po *razumi* *vzetoga* (32).

occultus: Cur Deus nobis voluit mortis horam esse *occultam*? (B9r); Zač bi rad Bog smertnu uru nam *neznanu* i *otajnu* jimati? (37).

temerarius: [Deus prohibet] *temeraria* judicia et suspiciones (C6v); [Bog prepovidal] *nagla*, *podstojna* sujenja, krive sumlje (53–54).

testatus: [O događajima poslije Isusove smrti:] Deus vero haec permisit fieri, ut resurrectio Dominica tanto *testatior* fieret (B1v); ovo je pak Bog prepustiu učiniti, da bi goristajanje gospodinovo za tuliko *već verovano* i *posvidočeno* bilo (24).

Glagoli

accipere: *Accipite* et manducate (C11v); *Primate*, *zamite* ter jite (62).

acquirere: annunciarunt hominibus, quod Christus illis remissionem peccatorum

acquisiverit (B3v); ... da je n[ ]im Krištuš otpušćavanje grihov *dobiu* i *dostau* (27–28).
adipisci: *media sanctitatem a Deo adipiscendi* (B6v); moduši od Boga svetost *do-*
stati, obderžati (33).

administrare: *Qui sunt illi, qui hoc administrant sacramentum?* (D1v); Ki su oni
ki k ovomu *služu* i *slišu* (65).

benedicere: *deinde accepit et calicem, benedixit* (C11v); Pak je uzet i kalež, *bla-*
goslovil ga je, *konsekriral* (63).

consulere: *Bene consulere periclitantibus* (B12v); Ki na vagi pogibeli stoju *pravo*
i *dobro tolnačiti* ali *nauka dobroga dati* (43).

denotare: *Quid denotat haec vox apostolus?* (A11r); Ča *zlamenuje* ali *veli* ova
rič apoštov (20).

distinguere: *Suntne [Pater, Filius et Spiritus S.] inter se distincti?* (A1v); Su li met
sobum *razjednačeni* ali *razibrani?* (4).

donare: ...*quae nobis a Deo ... donatur* (B11v); ... ko se nam od Boga ... *prikaže*
i *daruje* (41).

implere: *Charitas enim omnia implet* (D4r); ar ljubav vse čisto *premore* i *nado-*
mesti (70).

imponere: *Quid si aliquid credendum imponatur, quod in s. Scriptura non legitur?*
(B11v); A ča onda kad se ča verovati *navrizuje*, ko ni va svetom pismi (41).

instituere: [*sacramentum matrimonii,*] *quo sancta societas virum inter et mulie-*
rem instituitur (D5r); kroz koga se s(veto) tovarištvo *stavi* ter *napravi* med mužem
ter med ženum (72–73). *Externum ac sensibile signum, quod Christus instituit ad*
sanctificandum nos (C8v); jedno vanjsko čuteće zlamenje ko je Krištuš na posveće-
nje naše *odrediu* i *nutar staviu* i *uzakoniu* (57); *Quandonam Christus hoc instituit*
sacramentum? (C11v); *Kada Krištuš ov sakramenat stavil i uzakonil?* (62).

negare: *qui ... negat ea, quae revelata sunt a Deo* (C2v); On ki ... *taji* ter *pogo-*
vara ono ča j' od Boga nazvišćeno (46–47).

notare: *Quid in primo notandam est praecepto* (C7v); Ča va pervoj [zapovidi cri-
kvenoj] imamo *zaoptati* (55).

observare: *Anne etiam externa quaedam observanda sunt, si quis ad mensam Do-*
mini velit accedere? (C12r); *Moremo li mi i ča vajnskoga zaoptati* kada ... k stolu
božjemu pristupljemo? (63–64)

permanere: *Quanto tempore Christus in terris permansit post resurrectionem*
suam? (B1v); *Kako dugo vrime je Krištuš ostau i bivau* na ziemi po svojem gori sta-
janji? (25).

pertinere: ... *et perinde ad eos regnum coelorum pertinet, tamquam ad filios* (B4v);
ter tim zakonom kraljestvo nebesko kod sinom njim *sliši pristojno* i *naližno* (29).

praedicere: *is in eo tempore venit, quod prophetae praedixerunt* (A7v); va onoj
dobi je pršau va koj su proroki *povidali* ter *prorokovali* (14).

procurare: *Quis nobis gratiam hanc procuravit?* (C8r); Do nam je *dobil* ali *na-*
praviu tu milošću? (56).

prodesse: *sibi mutuo prodesse* (B7v); jedan drugomu *služiti, prudit* (34).

profanare: Qui *profanat* res Deo sacras (C2v); Ki *otsvećuje* ali *ob svetost pripravlja* Bogu posvećena dugovanja (47).

reconciliare, reconciliatio: qui ... nos ... Deo *reconciliare* ... *debeat* (A6r); ki ... nas Bogu *pogoditi* ... jimau bude (11); *Qualiter hanc reconciliationem intelligis?* (A12r); Kako ti razumiš ovo *poganzanje*? (KS 21). (Ispravno bi bilo *pogazanje*, tj. *pogađanje*, jer to odgovara glagolu *pogoditi* – *pogađati*.)

resistere: non possumus gratiae *resistere*? (C8v); Moremo li milošći *sprotivni biti* ter *se oponesti*? (57).

Neki hrvatski glagolski pridjevi u posebnoj upotrebi:

Glagolski pridjev u našem spomeniku izražava među ostalima i mogućnost, odgovarajući latinskom sufiksu *-bilis*, npr. *sensibilis, visibilis*. Ali ima i slučajeva kad hrvatski glagolski pridjev zamjenjuje latinski verbum finitum ili imenicu s glagolskom jezgrom. Nekoliko primjera:

sensibilis: Externum ac *sensibile* signum (C8v); Jedno vanjsko *čuteće* zlamenje (57).

visibilis: ... eumque agnoscunt pro capite *visibili* omnium Christianorum (B7v); ... i njega spoznavaju za *viduću* glavu vsi verni keršćanov (34).

invenitur: Aliquane ecclesia *invenitur*, quae... (B6v); Je li ka crikva *najduća* ka ... (34); *Invenitur* Romana Ecclesia (B6v); *Najduća* je, ter je Rimska Crikva (34).

scriptura: ab apostolis *sine scriptura* traditum (B11v); od apoštolov *ne pisajuć podano* (42).

Damšičeve molitve

Grollov katekizam nije služio za predložak za cijelu Damšičevu knjigu nego samo do stranice 78. Iza toga kod Damšića dolaze još različite molitve (str. 79–114) i jedna »Jačka pred naukom« (str. 114–116). Molitve su u mnogo čemu zanimljive. Prije svega sigurno nisu za djecu jer sadrže pojedinosti koje se odnose samo na odrasle: npr. »preporučam ti hižu, imanje«, ili: »i zato bude moja najveća skerb da te zmed podložnih mojih i va hiži mojoj nigdor ne zbantuje« (82).

Osnovno raspoloženje tih molitava uvjetovano je nekakvom nategnutom pobožnošću. Prema tome i stil je njihov, s bogatim leksikom, različitim epitetima, izvještačnom sintaksom i rafiniranim redom riječi, najljepši primjer savršenoga baroka.

Po sadržini one su jutarnje i večernje, a po osvojenim bićima krug je njihov dosta širok. Obraćaju se Svetom Trojstvu, Majci Božjoj, anđelu čuvaru, svetim patronima. Na kraju se opet čitav niz molitava posvećuje Svetom Trojstvu posebno (Ocu, Sinu i Svetom Duhu), pri čemu se pojedine rečenice Očenaša razvijaju u cijele molitve. Dosta će biti, ako za opću karakterizaciju tih molitava navedem jedan dio »Molitve pred počinkom« (str. 89): *O, miloserdnost prevelika Božja! Ovo ja, najgorji i najzočestiji grišnik, opadam pred svete noge tvoje, tako nemiloserdno zavol mene križu pribite, ke, ako prem nisam vridan kušnuti, ništarmanje pun ufanja prez konca i kraja velike*

miloserdnosti tvoje kušujem ranu i vsega se serca žalujem ne samo za današnje nego i za vse, vsega žitka mojega grihe, za lenosti i nezahvalnosti moje. Žal mi je iz vse mogućenosti moje da sam tebe tako dobroga Boga prevnogemi grihi mojimi zbantoval, oh gdo bi mi tu srićnu jakost dal da bi vse grihe moje učinjene učiniti mogal da nisu nigdar učinjeni, oh da te nisam nigdar zbantoval! niti te od koga zbantovati prepustil! ti, ô Bože, jedino i pravo dobro moje, vidiš i znaš volju moju i serce moje, da te parvo ljubiti želim i da me kruto jako muči prohodući zali žitak moj da te nisam, tužni ja! polag vridnosti tvoje i velike dužnosti moje dostojno, kod bi bil moral, služil (str. 89–90).

Tako umjetnički cizelirane molitve nisu mogle nastati na nekoj seoskoj župi nego samo u samostanskoj atmosferi, u neprekidnom vježbanju neiscrpljivog verbalizma. Na samostansku sredinu ukazuje i ovo mjesto u prvoj molitvi (V jutro pred svakim poslom): »pred *neprieteli mojimi duhovnimi* va tvoje me prerumene, zavol mene otperte, zapri rane, čuvaj i brani da me *vrag, svit i telo grišno* ne prekani« (82). Poznato je da u redovničkim ispovjednim formulama *vrag, svijet i tijelo* stalno se spominju kao glavni neprijatelji pobožnoga života. Sva je prilika da je Damšić te molitve preuzeo iz nekog molitvenika, i to kajkavskoga, pa ih je prilagodio svome jeziku. Na to ukazuju neke upadljive osobitosti u grafiji i jeziku. Prije svega, grafija je u molitvama jednostavnija nego u prvom dijelu *Kratke sprave*. Tako npr. upotreba skupa *sch* ili *zch* za *š* i *ž* tu sasvim iščezava, mjesto toga tu je običan znak za te suglasnike jednostavno *s* ili *f*, npr. *lefsis* = *ležiš*. Za *s* i *z* obično se primjenjuju *sz* i *z* (*praszim, ponizno*). Takva praksa u to vrijeme u kajkavskoj grafiji ima već staru tradiciju.

U jeziku su udaranja od Damšićeve norme još upadljivija. Suglasnik *h* obično ostaje i na početku i na kraju riječi: *hoches* (88); va *vszih* *mojih chinih* (98), od *szih* *dob* (96). Dok kod Damšića u takvim slučajevima *h* najčešće otpada. Isto tako, u molitvama *v* ispred *s* obično ostaje: *vszaki* *korak* (83), na *vfze* *veke* (86), dok u tekstu do str. 78. *v* u takvoj poziciji obično iščezava. U vezi sa suglasnicima valja još spomenuti da *-l* (na kraju riječi ili uopće na kraju sloga) u Damšićevu prijevodu u većini slučajeva prelazi u *u*, i to još i u tuđicama, npr. *apoštov* (20), *apoštousku* (32). U molitvama takvog primjera nisam našao.

Razlike u vokalizmu i morfologiji molitava još su ove: na *dober* *put* (109) mjesto *dobar*; po putu *zapovedih* *tvojih* (96) mj. *zapovidih*; od *kojih* mj. *kojih*; *s prevnogemi* *grihi* *mojimi* (89) mj. *vprevnogimi*; *najpobožneje* (88) mj. *najpobožnije*.

Sve te razlike u grafiji i jeziku između prvog (1–78) i drugog dijela (79–114) ukazuju na to da je Damšić drugi dio svoje *Kratke sprave* našao negdje, možda u nekom kajkavskom molitveniku, kao gotov tekst, pa ga je samo prilagodio svome jeziku ali ne sasvim dosljedno.

Na kraju knjige, kratak dodatak »Jačka pred naukom« (str. 114–116) opet je Damšićevo djelo. To su rimovane meditacije o sv. Trojstvu koje su se pjevale na notu »Radujte se«. I tu se pojavljuju svojstvene crte Damšićeva teksta i u grafiji i u glasovima, naime: kombinacija *sch* za *š*: *schnimi* = *š njimi* (115, 3×); *-u* na kraju glagolskog pridjeva mjesto *-l*: *stvoriu, nachiniu* (114), *rodriu* (115); otpadanje glasova *h* i

v u određenoj situaciji: *va vi fi tri Pershona = va vih vsih trih peršonah* (115); *to se je on stvoriu = to vse je on stvoril* (114).

Damšićeva *Kratka sprava* i *Horvatfki Sslabikar* prije 1747.

Prof. Jembrih u analizi posvećenoj novom izdanju Damšićeva katekizma pokušao je razriješiti problem *Horvatskoga šlabikara* koji do danas nije pronađen, ali se na više mjesta spominje u *Horvatskom katekizmu* izdanom god. 1747 (Kuzmich, Bibliographie br. 5*). Jembrihova je argumentacija osnovana uglavnom na činjenici da Katekizam 1747 (str. 116) spominje »dela telovna i duhovna milosrdnosti« kao takva koja se nalaze u *Horvatskom šlabikaru*: »Telovna i duhovna milosrdnosti déla najdu se va Horvatskom šlabikaru«. Budući da se ta »dela ljubavi keršćanske« nalaze i u Damšićevoj *Kratkoj spravi* (str. 43–44), Jembrih je natemelju toga zajedničkog mjesta došao do uvjerenja da su Damšićeva *Kratka sprava* i *Horvatski šlabikar* jedna te ista knjiga: »Na temelju ovih *sedam duhovnih i tjelesnih* milosrdnosti ... zaista možemo ustvrditi da je Damšićeva *Kratka sprava* nauka keršćanskog nazivana u narodu 'šlabikar'.«

Ali je ta pretpostavka, na žalost, sasvim neosnovana. Prije svega, to jedino zajedničko mjesto u oba katekizma ništa ne dokazuje, jer se takva zajednička mjesta mogu naći u bilo kojim katekizmima. Ali i inače, tri važne činjenice koje Jembrih nije uzeo u obzir govore protiv njegove hipoteze. Naime sâm naziv *šlabikar* pa još dva mjesta gdje se u katekizmu 1747. spominju dijelovi *šlabikara*.

Mislim da narod nikako nije mogao prozvati jednu knjigu šlabikarom, koja to nije. Jedan pravi šlabikar za gradišćanskohrvatsku djecu izdao je Ivan Žigmund Karner god. 1806 (Kuzmich, Bibliographie br. 27). U toj knjizi prikazana su najprije slova, onda dolaze slogovi za vježbanje u čitanju. (Zato se i zove od latinske riječi *syllaba* : *šlabikar*.) Ali svega toga u Damšićevoj knjizi nema. Pa jedva je vjerojatno da bi narod takvu knjigu prozvao šlabikarom.

Ali najuvjerljiviji dokaz nemogućnosti spomenute identifikacije Damšićeve knjige sa *Šlabikarom* dva su mjesta u *Katekizmu 1747*. gdje se govori o »evandelskim« blaženstvima i gdje se daju »Regule roditelov i drugih starjih za dicu«. Citiram doslovno prvo mjesto (str. 121): »Od evandelskih blaženskih i tolnačev.

P(itanje). Ča su blaženstva? O(dgovor). Jesu osmere osebujne kriposti, ké je Krištuš na brigu sideć učil[1], zbog kih čovika blaženoga jimenuje. P. Zač se zbog ovih človik jimenuje blažen? O. Zbog segurnoga ufanja nebo zadobiti i zbog veselja ko iz onih kripostih ishaja.«

»Kakva su pak ta blaženstva more se viditi va *Horvatskom Šlabikaru*.«

Samo ni u Damšićevoj *Kratkoj spravi*, ni u Grollovu originalu nikakvih blaženstava

---

* Kuzmich, Bibliographie = Ludwig Kuzmich: Kulturhistorische Aspekte der burgenlandkroatische Druckwerke bis 1921 mit einer primären Bibliographie. Eisenstadt 1992. Burgenländische Forschungen. Sonderband X.

nema. Da ipak vidimo o čemu se radi, navodim ih iz maloga Kanizijeva Katekizma pridodanog Horvatskom Evanđelju izdanom za gradišćanske Hrvate god. 1732 (str. A4v):

»Ka se vele blaženstva evangeliumska? Ona ka je Krištuš na početku svoje pravde evangeliumske učil[1] govoreći:

1. Blaženi ubogi va duhu: ar je njihovo Nebesko Kraljestvo.
2. Blaženi tihi: ar oni budu zemljum ladali.
3. Blaženi ki se žaloste: ar se oni ote razveseliti.
4. Blaženi ki gladuju i žađaju pravice: ar se oni ote nasiti[ti].
5. Blaženi miloserdni: ar oni ote miloserdnost dobiti.
6. Blaženi čista serdca: ar oni budu Boga vidili.
7. Blaženi mirovni: ar se oni budu božji sini zvali.
8. Blaženi ki zbog pravice progon terpe: ar je njihovo Nebesko Kraljestvo.«

Svega toga ni kod Grolla ni kod Damšića nema.

Drugo se mjesto nalazi u Horvatskom Katekizmu iz 1747. na str. 136, gdje se roditeljima daju različiti pobožni savjeti, među ostalima i ovaj: »Da [dica] Boga spoznaju: [Roditelji] moraju njim davati *nauk ki se va Horvatskom Šlabikaru i va ovom Katekizmu najde*.« Ali ni tih savjeta u Damšićevoj *Kratkoj spravi* nema. Tako dakle Damšićeva knjiga nikako ne može biti istovjetna s često spominjanim *Horvatskim Šlabikarom*.

Budući da je Jembrihova prva pretpostavka sasvim neosnovana, još su manje vjerojatne i druge, sagrađene na njoj, naime da je mecena Šlabikara i Katekizma 1747. Blaž Lešković materijalno pomogao i izdanje Damšićeve knjige (str. 37) i da je Horvatski katekizmu iz 1747. »drugo, nešto popravljeno izdanje Damšićeve Kratke sprave nauka keršćanskoga 1744« (str. 41). Ta dva katekizma pokazuju tako velike razlike da je u njima zajednički samo osnovni materijal koji ne može manjkati ni u kojem katekizmu.

Nekoliko riječi o novom izdanju

Damšićev tekst pun je tiskarskih pogrešaka. Ima ih mnogo više nego što ih je nabrojeno u kratkom popisu dodanom reprintnom izdanju. Ali su i tamo, u stupcu »ispravno je«, neke pogreške krivo "ispravljene", jer ne odgovaraju kontekstu. Tako npr. *va oguin* (str. 38, redak 17) ne može biti *va ogniu* nego samo *va ogain* (tj. *oganj*), jer tekst zahtijeva akuzativ: »prokleti [ote po]titi va oganj vekovečni«. Takvo pisanje palataliziranog *n* dolazi kod Damšića i na drugom mjestu: *poklaynam* = poklanjam (str. 81, redak 3 odozdo). Isto tako pogreška *zakonon* (73, 13) ne može se ispraviti u *zakonom* nego samo u *zakonou* (tj. *zakonov*) jer tu kontekst zahtijeva genitiv množine: *kuliko je zakonov...* Takav je genitiv množine npr.: *kuliko delov* (78).

Jembrihova knjiga na kraju još sadrži četiri rukopisne molitve u autografu Damšićeva nasljednika Jurja Šimatovića. Od tih su tri prve molitve posvećene Vjeri, Ufanju i Ljubavi, a četvrta je način savršenoga pokajanja: »Pokajanje sveršeno je ovako načiniti«. Ti tekstovi, reproducirani u Jembrihovoju knjizi, popraćeni su i modernom

transkripcijom. Prve tri molitve Jembrih je shvatio kao da bi bile podijeljene na tri dana. Prema tome u transkripciji stoji: 1. Den prvi, 2. Drugi den, 3. Treti den. Ali mislim da je takvo shvaćanje neispravno. Oblik *den* za *dan* u toj bi sredini bio sasvim neobičan. U Damšićevu tekstu dolaze samo oblici *dan*, *danas*, *današnji*, a i u Šimatovićevu jeziku stari poluvokal daje *a*: *žitak* (str. 129). Prema tome uvjeren sam da mjesto *den* treba čitati *deu* (= *del* = dio) kao što je takav oblik potvrđen i kod Damšića (str. 8): »Ča to za jime Paradižom? Najbolji i najrodovitiji ziemi je *deu*.« I tako i naslove rukopisnih molitava treba čitati ovako: 1mo Deu prvi Vere; 2do Drugi deu ufanja; 3tio Treti deu Ljubavi.

Sve u svemu: Sretno pronađen Damšićev unikat bez sumnje je velik dobitak za kulturnu historiju gradišćanskih Hrvata, samo je šteta što popratna studija novoga izdanja u nekim pojedinostima ne odgovara filološkoj akribiji.

DER BURGENLANDKROATISCHE KATECHISMUS VON G. DAMŠIĆ (1744)

Zusammenfassung

Der unlängst aufgefundenene burgenlandkroatische Katechismus von Georgius Damšić (Damshicz) *Kratka sprava nauka keršćanskoga* (1744) und die Studie zur Neuauflage desselben von Prof. Dr. Alojz Jembrih »Juraj Damšić i njegov 'Nauk keršćanski'« (mit verschiedenen Beilagen) wurden 1994 in zwei kleinen Büchern in gemeinsamen Futteral in Eisenstadt von dem Wissenschaftlichen Institut der Burgenlandkroaten herausgegeben. Damšićs Buch besteht aus drei Teilen. Der erste Teil ist die Übersetzung des lateinischen Katechismus des Raaber Bischofs Adolf Groll *Rudimenta doctrinae Christianae* (Raab 1734). Der zweite Teil enthält Gebete (Molitve), die Damšić wahrscheinlich als fertige Texte aus einem Gebetbuch übernommen hat. Der dritte Teil (Jačka pred naukom) ist wieder Damšićs Text: eine gereimte und gesungene Unterweisung für Schulkinder über das Wesen der Heiligen Dreifaltigkeit.

Der vorliegende Artikel befaßt sich zuerst mit der Übersetzungstechnik von Damšić und veranschaulicht besonders die Wiedergabe der abstrakten Begriffe an mehreren Beispielen. Über die Gebete wird festgestellt, daß sie aller Wahrscheinlichkeit nach in klösterlicher Atmosphäre entstanden, ih ursprünglich kajkavischer Text dem Sprachgebrauch von Damšić angepaßt wurde und sie mit ihrem Stil den schönsten Barock vertreten. Die Annahme von Jembrih, Damšićs *Kratka sprava* sei mit dem im kroatischen Katechismus 1747 an mehreren Stellen erwähnten, aber bis heute nicht aufgefundenen *Horvatski šlabikar* identisch, wird als unbegründet abgewiesen. Am Ende werden noch einige Irrtümer des Herausgebers der Neuauflage richtiggestellt.